

6. Капица Л.М. Индикаторы мирового развития / Л.Капица. – [2-е изд.]. – М. МГИМО (У) МИД России, 2008. – 352с.

7. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова КМ України 19.XI.2007. – №1158.

УДК 334.73.01 (075)

Бабенко С. Г., Башнянин Г. І., Драбовський А. Г.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ КООПЕРАТИВНИХ СИСТЕМ

Розкрито методологічні аспекти розвитку політичної економії кооперативних систем. Здійснено періодизацію учень про кооперативні системи та розглянуто основні напрями аналізу цих систем.

Ключові слова: кооперативні системи, традиційна та сучасна ідеологія, економічна теорія кооперативних систем, ринкові системи, ринково-цінові підходи до аналізу кооперативних систем, ринково-грошові підходи до аналізу кооперативних систем.

Babenko S. G., Bashnyanin G. I., Drabovskiy A. G.

METHODOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF POLITICAL ECONOMY OF CO-OPERATIVE SYSTEMS

The methodological aspects of development of political economy of the co-operative systems are exposed. A division into periods is carried out student about the co-operative systems and basic directions of analysis of these systems are considered.

Keywords: co-operative systems, traditional and modern ideology, economic theory of the co-operative systems, market systems, market price going near the analysis of the co-operative systems, market money going near the analysis of the co-operative systems.

Вступ. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується глибокими трансформаційними процесами, революційним переходом від тоталітарної до демократичної соціально-політичної системи, економічною основою якої є ринкова система господарювання. Лише ринкова система, як теоретично довели класики політичної економії та фактично підтвердив світовий досвід, створює усі необхідні економічні умови для децентралізації політичної влади і розквіту демократичних свобод. Отже, реформувати національну економічну систему необхідно у напрямі створення сприятливих умов для розвитку конкурентних ринкових структур. Саме цієї стратегічної мети ми повинні дотримуватися під час здійснення трансформації усіх сфер національної економічної системи, в тому числі такої важливої її складової, як кооперативна.

Кооперативний сектор національної економіки тісно пов'язаний з некооперативним як прями-

ми, так і зворотними зв'язками. Існування такого взаємозв'язку є очевидним емпіричним фактом і зобов'язує нас вдатися до глибокого теоретичного аналізу кооперативних систем, здійснити компаративістський аналіз кооперативного та некооперативного секторів, виявити систему впливу кооперативного та некооперативного секторів одна на одну і проникнути в природу перших, виявити в них ті аспекти, які й формують їх як кооперативні системи.

Теоретико-методологічні аспекти розвитку політичної економії кооперативних систем висвітлено у працях небагатьох українських учених. Над цією проблемою здебільшого працюють науковці Львівської комерційної академії. Вагомий внесок у розвиток політичної економії кооперативних систем здійснили такі вітчизняні економісти, як Апопій В., Копич І., Рехлецький Є., Турянський Ю., Чурик І.. Однак, безліч аспектів досліджуваної

проблеми залишається не достатньо висвітленими та потребує подальшого розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є характеристика методологічних аспектів розвитку політичної економії кооперативних систем та аналіз основних напрямів їх дослідження.

Результати дослідження. Всю історію становлення і розвитку економічних учень про кооперативні системи можна поділити на два періоди – традиційний і сучасний. Традиційний тривав з середини XIX ст. до першої половини XX ст. На цьому етапі розвитку економічної теорії кооперативних систем можна виділити шість головних напрямів дослідження, а саме:

1. Техніко-економічний. Дослідники, які працювали у межах цього напрямку зосереджували свою увагу на таких проблемах, як диференціація та інтеграція праці і виробництва. Техніко-економічний підхід дав можливість логічно виокремити кооперацію від інших форм господарювання і довести, що її виникнення – це об'єктивний історичний процес, однак не дав змоги виділити специфіку кооперативних систем.

2. Соціально-економічний. Прихильники цього напрямку [1-5] досліджували кооперативні системи виключно з позицій характеру кооперативної власності. В межах соціально-економічного напрямку вдалося виділити специфіку кооперативних систем, але не вдалося дати точного наукового визначення кооперативної власності як соціально-економічної основи кооперативних систем.

3. Організаційно-економічний. Такий підхід дав можливість глибоко вивчити організаційно-економічну сферу кооперативних систем. Основний недолік цього підходу полягає в тому, що його прихильники абсолютизували результати своїх досліджень та розглядали кооперативні системи лише як специфічну форму організації праці людей-власників, які діють з метою досягнення певних соціальних і соціально-духовних цілей.

4. Дослідження кооперативних систем з позицій їх соціальної мети і цільової функції. Цей підхід здатний привести до формування лише соціальної теорії кооперації і кооперативних систем, тому його можна вважати позаекономічним.

5. Дослідження кооперативних систем з позицій їх політичної основи. Основним досягненням цього підходу є формування політичної теорії кооперативних систем. Дослідники, які працювали у межах п'ятого напрямку сформуливали теоретичне положення про демократичний характер кооперативних систем. На наш погляд, такий висновок є надто загальним.

6. Дослідження кооперативних систем з позицій їх духовної чи соціально-духовної сутності. Під час дослідження кооперативних систем з позицій шостого напрямку основним предметом вив-

чення є духовна сфера цих систем, через яку реалізуються духовні та інтелектуально-духовні потреби членів кооперативу і відбувається їх духовно-інтелектуальний розвиток. На наш погляд, цей напрям дослідження є найперспективнішим, оскільки він дасть змогу сформувати у майбутньому найдосконалішу теорію перехідних кооперативних систем.

Посттрадиційна ідеологія дослідження кооперативних систем проблему економічного чи соціально-духовного детермінізму залишає осторонь. Вона спирається на ідею про те, що метою будь-якого економічного дослідження є з'ясування функціонального зв'язку між економічними чи не-економічними параметрами. Отже, однією з найважливіших особливостей цієї методології є її функціональний характер. Центральними проблемами посттрадиційного аналізу є виявлення параметрів, які перебувають між собою в причинно-наслідковому зв'язку та дослідження ступеня чутливості зміни одних економічних параметрів до зміни інших. З огляду на це, можна сміливо стверджувати, що сучасний аналіз кооперативних проблем за своїм характером є не лише функціональним, а й кількісним або економетричним. Такий аналіз дає можливість не лише встановити кількісні зв'язки між певними економічними параметрами, а й поглибити наші знання про природу кооперативних систем, на основі їх кількісного аналізу знову перейти до якісного дослідження.

Однією з особливостей сучасного етапу дослідження кооперативних систем є те, що вони здійснюються здебільшого у функціональному розрізі. Вищим ступенем становлення і розвитку функціонального підходу є динамічний підхід, використання якого передбачає аналіз кооперативних систем у межах довготривалого ринкового періоду. Другою важливою особливістю сучасної методології дослідження є часте використання графічних методів, які є дієвим інструментом теоретичного експериментування. Маніпулюючи графіками, дослідник має змогу умовно змінювати економічні умови господарювання чи кооперативної діяльності та відстежувати відповідні зміни економічних наслідків.

Описаними особливостями сучасна методологія дослідження кооперативних систем не вичерпується. Для неї характерна зміна цільової спрямованості наукового теоретичного аналізу кооперативних проблем. Якщо традиційні підходи ґрунтувалися на використанні формаційного підходу до наукового аналізу, то сучасні спираються на ринковий підхід, в основу якого покладена орієнтація дослідження на вивчення того ринкового середовища, в якому і через яке функціонують та розвиваються відповідні кооперативні системи. Перехід від формаційного до ринкового дослід-

ження означав не тільки докорінну зміну методології аналізу, а й новий якісний рівень дослідження, за якого конструктивність отриманих наукових результатів буде набагато вищою, ніж за орієнтації на традиційні підходи до вивчення кооперативних систем.

Ринковий підхід у дослідженні кооперативних економічних проблем реалізується за двома напрямками – з позицій ресурсів і ресурсних потоків та з позицій продуктів і продуктових потоків.

У результаті дослідження кооперативних систем з позицій ресурсів і ресурсних потоків формується гіперелементарна економічна теорія. Для того, щоб ресурсне дослідження було економічним, необхідно дотримуватися певних умов: по-перше, ресурси повинні розглядатися як економічні та володіти усіма їх ознаками; по-друге, ресурсне дослідження потрібно здійснювати з позицій відносин власності; по-третє, ресурсний аналіз слід проводити в контексті особливостей формування, руху і використання певних форм грошового доходу; по-четверте, дослідження слід здійснювати лише через призму ринкових проблем. Якщо ці умови не будуть дотримуватися, то й ресурсне дослідження не буде економічним.

Другий напрям передбачає дослідження кооперативних систем з позицій продуктів і відповідних продуктових потоків. Таке дослідження можна кваліфікувати як власне елементарне. В певному розумінні продуктивний аналіз кооперативних систем є оберненим до ресурсного, оскільки в об'єктивній практиці господарювання ресурсні і продуктивні потоки зворотно спрямовані і їх основами виступають два різних типи ринків – ринок ресурсів та ринок продуктів.

У сучасній науковій західній літературі існує думка, що продуктивний аналіз є первинним стосовно ресурсного [6-8]. Ми вважаємо таке твердження однобічним і таким, що гіпертрофує один із напрямів наукового аналізу кооперативних систем. На нашу думку, обидва напрями наукового аналізу мають право на існування. Усе залежить від мети та рівня дослідження. Якщо наукове дослідження є елементарним, то доцільно починати саме з ресурсного аналізу кооперативних систем і кооперативних проблем. Однак, на певному етапі становлення і розвитку ресурсного аналізу постає проблема його трансформації у вищий і більш зрілий продуктивний аналіз. На певному етапі його становлення створюються всі необхідні умови для зворотного ходу дослідження. Для всебічного вивчення тих чи інших кооперативних економічних явищ чи процесів необхідно одночасно вести дослідження як у напрямі „ресурси – продукти”, так і в напрямі „продукти – ресурси”. Лише такий двійний підхід можна вважати гіпервисоким, лише на його основі ми можемо відтворити найбільш

адекватну наукову картину розвитку і функціонування певних кооперативних систем.

Для того, щоб продуктивний аналіз був економічним необхідно дотримуватися певних умов: по-перше, продуктивні потоки необхідно вивчати з позиції ринкових цін на відповідні продукти чи послуги; по-друге, продуктивний аналіз кооперативних систем повинен здійснюватися з позицій грошових форм продуктів і ресурсів; по-третє, продуктивний аналіз має здійснюватися в контексті ринкового аналізу через призму ринку продуктів.

Дослідження кооперативних економічних систем з позицій ринкових структур, ринкових форм організації кооперативної діяльності призведе до формування вищої економічної теорії кооперативних систем. Таке дослідження означає вихід на якісно новий ступінь наукового аналізу, оскільки економічні процеси і економічні системи досліджуються не у їх власній замкнутості, а у тому середовищі, в якому вони функціонують.

Можна виокремити кілька трактувань економічного і економічних систем. Перше – елементарне, згідно з яким економічне ототожнюється з виробничими системами. Таке ототожнення зобов'язує досліджувати економічні системи через призму виробничих процесів. Економічні системи справді в певній своїй частині збігаються з виробничими, однак з історичним економічним розвитком ця їх відносна тотожність поступово знижується [9-15], оскільки кооперативні системи у більшості країн комерціалізувалися. Тому, в наш час, застосування виробничого підходу при аналізі кооперативних систем є недоцільним.

Згідно з другим трактуванням економічне та економічні системи ототожнюються з ринковими системами. Таке порівняння є більш конструктивним, ніж перше, оскільки ринкові системи включають у себе і виробничі системи і системи споживання. Усе це доводить про те, що другий тип інтерпретації економічної матерії є вищим від першого. Тому дослідження, в основу якого покладено високу інтерпретацію економічної матерії здатне привести до формування більш загальної економічної теорії [16-18].

Однак, й висока інтерпретація економічної матерії не є найдосконалішою. Над нею можна виділити ще надвисоке трактування економічного та економічних систем, згідно з яким економічні процеси і економічні системи ототожнюються з грошовими системами, економічне розглядається як грошове. Аналіз кооперативних систем як грошових веде до створення економічної теорії кооперативних систем найвищого рівня.

Грошовий аналіз економічних кооперативних систем повинен здійснюватися за двома напрямками:

а) з позицій аналізу зміни структури та обсягів економічних витрат;

б) з позицій аналізу зміни структури та обсягів економічних доходів.

Обидва ці напрями мають бути резюмовані у вивченні проблеми ефективності функціонування певних кооперативних систем.

Вихідним типом грошового аналізу є витратно-грошовий аналіз. Центральною проблемою витратного дослідження є проблема визначення витратної еластичності економічних результатів, яка доводить те, наскільки змінюються обсяги економічної діяльності зі зміною обсягів витрат на певну величину. Витратна еластичність економічних результатів може дорівнювати одиниці, бути більшою чи меншою від одиниці. Залежно від ступеня чутливості економічних результатів певної діяльності до зміни обсягу економічних витрат економічні системи поділяють на кілька типів: 1) гіпереластичні; 2) нормальні 3) квазіеластичні.. Для наукового кооперативного аналізу важливо з'ясувати, до якого типу економічних систем належать кооперативні системи, чи є вони гіпереластичними, нормальними чи квазіеластичними. Залежно від цього формується та чи інша стратегія управління кооперативними системами.

Другим типом грошового аналізу є дохідний аналіз, в процесі реалізації якого у центрі уваги стоїть проблема вивчення особливостей формування грошових доходів кооперативної системи. Такий аналіз необхідно здійснювати через призму вивчення ступеня дохідної еластичності економічних результатів, яка говорить про те, як змінюються економічні результати зі зміною грошових доходів від кооперативної діяльності на певну величину. Кооперативні системи за ступенем дохідної еластичності бувають різними та істотно відрізняються від некооперативних систем. Їх дохідна еластичність нижча, ніж приватних і вища ніж державних. Але цей загальний висновок ще треба конкретизувати з урахуванням типу кооперативних систем, передусім того, в якому економічному середовищі вони функціонують і розвиваються – адміністративному, перехідному чи ринковому. Також необхідно врахувати і відповідний галузевий тип кооперативних систем.

Третім напрямом грошового аналізу кооперативних систем є їх аналіз з позицій їх економічної ефективності, яка визначається так [19-22]:

$$E_e = MI : MC,$$

де: MI – грошові доходи;

MC – витрати.

У цьому контексті економічні системи також поділяються на три типи: економічні системи з високоефективною еластичністю (для яких співвідношення грошових доходів до грошових витрат

завжди більше від одиниці); економічні системи з нормальною ефективною еластичністю (для яких вказаний вище параметр дорівнює, або близький до одиниці); економічні системи з низькою ефективною еластичністю (для яких це співвідношення менше за одиницю). У конкретному кооперативному дослідженні важливо визначити, до якого типу належать кооперативні системи взагалі; як різні галузеві типи кооперативних систем співвідносяться між собою за вказаним параметром; яку ефективну чутливість має конкретна кооперативна система в певній кооперативній галузі.

Висновки. Комплексне дослідження кооперативних, з використанням сучасної методології, систем дозволить дати адекватну оцінку їх ефективності, збалансованості, що дасть змогу сформулювати таку стратегію управління ними, яка дозволить кооперативному сектору економіки відігравати роль певного рушія ринкових перетворень в Україні, не лише адаптуватися до ринкових умов, а й впливати на ці умови, певним чином змінюючи їх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И Туган-Барановский. – М., 1918.
2. Вандервельде Э. Кооперация нейтральная и кооперация социалистическая / Э. Вандервельде – М., 1919.
3. Кауфман Г. Теория потребительской кооперации / Г. Кауфман– М., 1912.
4. Бланк Г. Я. Основы теории и истории потребительской кооперации / Г. Я. Бланк– М.: Центросоюз, 1993.
5. Макаренко А. Теория кооперации / А. Макаренко, Крашеников. – М.: Экономика, 1982. Тогомиянц В.Ф. Теория, история и практика потребительской кооперации / Тогомиянц В. Ф. – С. Петербург, 1913.
6. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг– М.: Дело ЛТД, 1994. – 687 с.
7. Долан Э. Дж. Рынок: микроэкономическая модель / Э. Дж Долан., Д. Е. Линдсей. – СПб, 1992. – 494 с.
8. Самуэльсон П. Э. Экономика / П. Э. Самуэльсон, В. Д Нордхаус. – М.: Вильямс, 2000. – 688 с.
9. Башнянин Г.И. Целевая функция социалистического производства: политико-экономическое исследование низшего, элементарного уровня / Г. И. Башнянин– М.: ИНИОН, 1989. – 219 с.
10. Башнянин Г. И. Экономическое измерение: политико-экономические проблемы общей

теорії: Дис. д-ра екон. наук / Г.И. Башнянин– Львов: ЛТЭИ. 1991. – 442 с.

11. Башнянин Г. И. Экономическое измерение: структура, принципы, функции / Г. И. Башнянин – Львов: Свит, 1994. – 248 с.

12. Башнянин Г. І. Деякі проблеми становлення нової економічної системи в Україні / Г.И. Башнянин. // Київська церква. – 1999. – № 5. – С. 62-66.

13. Виробничі системи в перехідних економіках / [Г. І. Башнянин, І. В. Бойчук, Б. В. Дубовий, А. В. Роміх]. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 382 с.

14. Башнянин Г. І. Економічні системи: проблеми структуризації і типологізації / Г. І. Башнянин, І. М. Копич, Б. М. Шевчик – Львів: Коопосвіта, 1999. – 220 с.

15. Башнянин Г. І. Метрологічні економічні системи: вступ у загальну теорію і методологію формування економічних параметрів / Г. И. Башнянин – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 1083 с.

16. Економічні системи: монографія. Т. 1 / [Башнянин Г. І. та ін.] ; [за ред. Г. І. Башнянина]. – Львів: ЛКА, 2006. – 484 с.

17. Башнянин Г. І. Ефективність дерегуляції економічних систем перехідного типу: методологічні проблеми метрологічного аналізу. / Г. І. Башнянин, Г. С. Третьяк – Львів: ЛКА, 2008. – 502 с.

18. Башнянин Г. І. Ефективність капіталізації і лібералізації економічних систем в умовах ринкової транзиції: методологічні проблеми метрологічного аналізу / Г. І. Башнянин, Ю. І. Турянський. – Львів: ЛКА, 2008. – 480 с.

19. Башнянин Г. І. Мікроекономічні ринкові системи: метрологічні проблеми аналізу ефективності функціонування / Г. І. Башнянин, І. М. Копич, І. О. Чупик. – Львів: ЛКА, 2001. – 182 с.

20. Дубовий Б. В. Ефективність функціонування виробничих систем: поняття і основні інтерпретації / Б. В. Дубовий // Вісник державного університету „Львівська політехніка”. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку – № 369 – Львів: ДУЛП, 1999. – С. 198-202.

21. Чупик І. О. Загальна формула економічної ефективності функціонування мікроекономічних систем та її типи / І. О. Чупик // Соціально-економічні дослідження в перехідний період: Щорічник наукових праць. Вип. 6. – Львів: ІРД НАН України, 1998. – С. 132-145.

22. Чупик І. О. Про подиходну еластичність ефективності функціонування економічних ринкових систем / І. О. Чупик, Б. В. Лукашевич, І. Р. Тиранська. // Вісник Львівської комерційної академії. Вип. 9. – Львів: ЛКА, 2001. – С. 125-131. – (Серія економічна).

УДК: 334.73.01

Мізюк Б. М., Масюк І. І.

КОНЦЕПТУАЛЬНА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ В КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Розкривається важливість інформації як ресурсу у конкурентоспроможності торговельних підприємств споживчої кооперації. Пропонується концепція інформаційної стратегії управління торговельним підприємством.

Ключові слова: інформація як ресурс, стратегічне управління інформаційна стратегія, кризовий стан, конкурентоспроможність.

B. Mizjuk, I. Masjuk

CONCEPTUAL ROLE OF INFORMATION IS IN COMPETITIVENESS OF TRADE ENTERPRISES CONSUMER CO-OPERATION

Importance of information opens up as to the resource in the competitiveness of trade enterprises of consumer co-operation. Conception of informative strategy of management a trade enterprise is offered.

Keywords: information as resource, strategic management informative strategy, crisis state, competitiveness.